

**JOAN NOGUÉ I FONT · EL PAISATGE, ENTRE EL SUBJECTE
I L'OBJECTE · DISCURS DE RECEPCIÓ COM A MEMBRE
NUMERARI · INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS · SECCIÓ DE
FILOSOFIA I CIÈNCIES SOCIALS**

EL PAISATGE, ENTRE EL SUBJECTE I L'OBJECTE

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS
SECCIÓ DE FILOSOFIA I CIÈNCIES SOCIALS

EL PAISATGE, ENTRE EL SUBJECTE I L'OBJECTE

Discurs de recepció de JOAN NOGUÉ I FONT
com a membre numerari de la Secció de Filosofia
i Ciències Socials, llegit el dia 2 de febrer de 2017

Resposta de Maria Dolors Garcia Ramon, membre emèrita
de la Secció de Filosofia i Ciències Socials

BARCELONA, 2017

Biblioteca de Catalunya. Dades CIP

Nogué i Font, Joan, 1958- autor

El Paisatge, entre el subjecte i l'objecte. — Primera edició

ISBN 9788499653433

I. Garcia Ramon, Maria Dolors, 1943-

II. Institut d'Estudis Catalans. Secció de Filosofia i Ciències Socials III. Títol

1. Paisatge — Aspectes socials 2. Ordenació del paisatge 3. Paisatge — Avaluació

911.52:316.4

711:911.52

502.11

© Joan Nogué i Font

© Institut d'Estudis Catalans, per a aquesta edició

Carrer del Carme, 47. 08001 Barcelona

Primera edició: gener del 2017

Text revisat lingüísticament per la Unitat de Correcció del Servei Editorial de l'IEC

Disseny gràfic: Maria Brossa

Compost per fotocomposició gama, s. l.

Imprès a Service Point FMI, SA

ISBN: 978-84-9965-343-3

Dipòsit Legal: B 2553-2017

Són rigorosament prohibides, sense l'autorització escrita dels titulars del *copyright*, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment i suport, incloent-hi la reprografia i el tractament informàtic, la distribució d'exemplars mitjançant lloguer o préstec comercial, la inclusió total o parcial en bases de dades i la consulta a través de xarxa telemàtica o d'Internet. Les infraccions d'aquests drets estan sotmeses a les sancions establertes per les lleis.

Permeteu-me expressar, en primer lloc, el meu profund agraïment als membres de la Secció de Filosofia i Ciències Socials de l'Institut d'Estudis Catalans per haver-me proposat com a membre numerari d'aquesta centenària i il·lustre institució. I, dintre la Secció, un agraïment especial al grup de geògrafs i geògrafes, que potser coneixien una mica més la meva trajectòria acadèmica i professional. Tots han dipositat en mi una confiança que espero no decebre en el futur. No puc deixar d'expressar, en aquest punt, la meva gratitud cap a dues persones concretes: la doctora Maria Dolors Garcia Ramon, la meva mestra i amiga des d'aquella llunyana tesi doctoral presentada el 1984, que ella va dirigir, i el doctor Joan Vilà-Valentí, que sempre ha estat atent i generós amb mi. Una llunyana tesi doctoral en la qual ja parlava de paisatge, en efecte. I que tenia un precedent —la tesina, que en dèiem llavors— que també parlava de paisatge i que va ser defensada públicament tres anys abans, el 1981, davant d'un tribunal presidit pel malaguanyat i sempre recordat Enric Lluch. Tesi i tesina tractaven i parlaven de paisatge des d'una perspectiva poc explorada en aquells moments, una perspectiva, diguem-ne, per entendre'ns, humanística, fins i tot experiencial i un punt fenomenològica.

Han passat trenta-cinc anys des de llavors i, al llarg de tant de temps, no ha estat només el concepte de paisatge el que m'ha interessat. Sortosament, en geografia disposem de tants conceptes provinents de tradicions tan llunyanes que podem escollir. I jo ho vaig fer, i vaig passar de la dedicació primerenca a aquest concepte a l'èmfasi posterior en altres conceptes també geogràfics, però que expressen coses diverses, com els conceptes de territori, de regió, d'espai, de lloc. I això em va portar a endinsar-me en viaranys que seguien direccions diferents, però sempre paral·leles, i mai oposades: la història del pensament geogràfic, la geografia històrica, la geografia política i la geopolítica. Trenta-cinc anys donen per a molt. Ves per on, però, per cadascun d'aquests viaranys, d'aquests senders

de mitjà i llarg recorregut (que ara no correspon de desbrossar), el paisatge se m'apareixia una vegada i una altra: en l'estudi de la dimensió territorial dels nacionalismes, en la recerca sobre l'impacte territorial de l'experiència colonial espanyola al Marroc al llarg de la primera meitat del segle xx, en la reflexió sobre el concepte de lloc en les societats contemporànies o en l'anàlisi de l'evolució del pensament geogràfic a Catalunya. Inicialment no en feia cas, no en volia fer cas, afectat per l'habitual reacció postdoctoral, moment en el qual sembla que la ment (i el cos) et demana (almenys a alguns, i jo m'hi incloc) un cert allunyament de la temàtica a la qual has abocat anys de dedicació intensa i gairebé obsessiva. És allò de posar distàncies, que alguns necessitem de tant en tant per veure les coses més clares.

Més endavant, però, em vaig adonar que si el paisatge emergia una vegada i una altra no era per pur atzar, sinó per la transversalitat i polisèmia del concepte, per la seva intrínseca dimensió cultural i social i —segurament també— per un interès personal per la qüestió que no havia desaparegut, ans al contrari. Per això l'he escollit avui com a tema d'aquest discurs de recepció, gairebé com un homenatge personal a un concepte que, en la nostra disciplina, té una llarguíssima història, amb alts i baixos, amb moments en què n'ha estat el nucli, el cor, i amb altres moments en què hi ha ocupat una posició més aviat perifèrica i marginal. Un concepte entremaliat, acadèmic i col·loquial alhora, transversal, complex... precisament perquè es troba a mig camí entre el subjecte i l'objecte. D'aquí prové el títol de la meva intervenció. Entrem, doncs, en matèria.

Del filòsof i escriptor xinès Lin Yutang (1895-1976), un dels principals introductors de la filosofia oriental al món occidental, prové aquest simple aforisme: «La meitat de la bellesa d'un paisatge depèn del mateix paisatge, i l'altra meitat del qui el contempla». Escriptors, poetes i pensadors han entès perfectament aquesta significació dual del paisatge, aquest *in-between* permanent. No en farem la relació perquè ens allargaríem més del compte. A nosaltres, però (vull dir als acadèmics i investigadors), ens ha costat una mica més entendre-ho així i actuar en conseqüència, potser condicionats pels rígids compartiments estancs dels nostres plans d'estudi i departaments universitaris. Però el fet és que el paisatge, el concepte de paisatge, inclou ambdues dimensions, intrínsecament relacionades. Una és de caràcter més aviat personal, subjectiu, individual, íntim: no a tots ens atrauen els mateixos paisatges, i, suposant que fos així (que no ho és), no ens atraurien de la mateixa manera, amb la mateixa intensitat, en el mateix sentit. Ja fa més de trenta anys que la psicologia ambiental i la geografia de la percepció i del comportament ambiental ens ho varen demostrar i, poc més tard, també la geografia humanística d'inspiració fenomenològica, a través de l'exploració de conceptes com els de sentit del lloc, espai viscut o experiència del paisatge. En funció del nostre passat personal, del nostre bagatge i del context cultural, de la nostra pròpia for-

mació i sensibilitat, uns paisatges ens atrauran més que d'altres, ens «parlaran» més que d'altres. Això és i ha estat sempre així, i és bo que així sigui.

Aquesta relació personal, subjectiva, amb el paisatge esdevé inevitablement intersubjectiva, perquè resulta que som éssers socials, que vivim en comunitat i compartim amb aquesta comunitat les nostres percepcions i vivències individuals del paisatge. Existeix, per tant, una dimensió que transcendeix l'àmbit estrictament subjectiu, individual i personal, per esdevenir més social, més col·lectiva. Quan del paisatge es desprenen missatges que van directament dirigits al nostre imaginari col·lectiu, no som davant d'una dimensió individual, sinó col·lectiva. De la mateixa manera que compartim col·lectivament determinats valors socials, també compartim col·lectivament determinats valors del paisatge, la qual cosa no és incompatible amb el gaudi individualitzat i particularitzat d'aquest mateix paisatge. Així, doncs, malgrat la diversitat ingent de percepcions individualitzades, som perfectament capaços de detectar i consensuar socialment i col·lectivament determinats valors en el paisatge.

I això és així perquè partim d'una matèria primera innegable, inqüestionable. No tenim davant nostre només una construcció mental, una entelèquia, sinó un objecte; és a dir, quelcom material, tangible, que es pot tocar, escoltar, trepitjar. Per això sempre he defensat que cal entendre el paisatge, alhora, com una realitat física i la representació que culturalment en fem; com la fesomia externa i visible d'una determinada porció de la superfície terrestre i la percepció individual i social que genera; com un tangible geogràfic i la seva interpretació intangible. Ni una cosa davant de l'altra ni més important que l'altra, sinó alhora, al mateix nivell. El paisatge és, alhora, el significat i el significat, el continent i el contingut, la realitat i la ficció. Són dues cares de la mateixa moneda. Sense anar més lluny, el mateix Conveni europeu del paisatge —el document marc que orienta la pràctica totalitat de les polítiques de paisatge al continent des de l'any 2000— ho entén així quan defineix el paisatge com «una àrea, tal com la percep la població, el caràcter de la qual és el resultat de l'acció i la interacció de factors naturals i/o humans». És molt significatiu que una institució com el Consell d'Europa assumeixi com a seva una definició que abasta tant la dimensió física, material i objectiva del paisatge com la seva dimensió perceptiva, cultural i subjectiva.

En aquest sentit, mai no m'han convençut del tot —per més que en reconegui les extraordinàries aportacions— ni les definicions exclusivament semioticoculturalistes del paisatge (a l'estil de les que es deriven de determinats plantejaments de la història de l'art i dels estudis culturals), ni les exclusivament materials, de base empírica, més pròpies d'algunes metodologies desenvolupades en l'àmbit de les ciències de la natura. Crec que hem de fugir d'aquesta polarització i apostar per una concepció del paisatge integral que, d'una banda, en ressalti la singularitat geohistòrica —tot paisatge pertany a un espai i a un temps concrets en el sentit

més material d'ambdós termes— i, de l'altra, no obli mai que aquest fet geohistòric pot ser objecte —serà sempre objecte— de diferents mirades, percepcions, interpretacions i lectures. Són notables i lloables les aproximacions al paisatge que parteixen d'una anàlisi fisonòmica i morfològica per arribar a una descripció i caracterització dels seus elements, en una primera fase, i, encara que no sempre, a la comprensió sistèmica de les seves dinàmiques, en una segona fase. També ho són —de rellevants— les aproximacions que se centren a entendre el paisatge com una mera construcció social. Ara bé, ambdues aproximacions, per separat, queden coixes, perquè el paisatge és una font d'informació de caràcter material i tangible extraordinària, en efecte, però també és una font de sensacions intangibles, no sempre visibles i sovint efímeres.

Si el paisatge «real» és dual, el concepte que se'n deriva també. I és precisament aquesta dualitat, és a dir, el reconeixement que el paisatge pot generar, simultàniament, emocions individuals i ser dipositari de valors científicament reconeguts i socialment consensuats, el que enriqueix la temàtica del paisatge i ens porta una mica més enllà per afirmar que l'acceptació d'aquesta dimensió més individual i subjectiva del paisatge no és incompatible amb la gestió col·lectiva —és a dir, pública— dels seus valors, un cop identificats, caracteritzats i consensuats democràticament.

Incideixo en aquest fet perquè, encara que d'entrada no ho pugui semblar, té conseqüències en l'àmbit de l'ordenació del territori i de les polítiques de paisatge. I en aquest instant és quan, si m'ho permeteu, em canvio el barret d'acadèmic pel de director de l'Observatori del Paisatge de Catalunya, un consorci públic integrat per moltes institucions (administracions, universitats, col·legis professionals, entitats de caràcter econòmic, social i cultural) que malda per aplicar a Catalunya la filosofia que es desprèn del Conveni europeu del paisatge, al qual acabo de referir-me més amunt. L'Observatori és un espai de reflexió i d'acció en temes de paisatge que m'ha permès adonar-me que el significat que acabem donant a les paraules, als conceptes, no és irrellevant, ans al contrari. Té conseqüències pràctiques i immediates en la gestió quotidiana del territori, del paisatge en aquest cas.

Amb una certa sorpresa m'he adonat aquests darrers anys de la manipulació que determinats actors del territori han fet de les reflexions acadèmiques a l'entorn de la dimensió subjectiva del paisatge, a les quals m'he referit. L'argument és molt senzill, però ha fet forat: si el paisatge és quelcom subjectiu i de pura apreciació personal, no pot ser objecte de cap mena d'ordenació ni de gestió, i menys des de l'àmbit públic. S'ha agafat una cara de la moneda i s'ha explotat a fons, servint-se fins i tot de les referències bibliogràfiques oportunes, per tal de justificar la implantació de determinades infraestructures pesants i molt qüestionades per la societat civil que, al seu torn, han generat bona part d'aquells «conflictes territorials» que tan bé ha estudiat el company Oriol Nello, membre també de la nostra Secció.

Tinc la impressió que, en entendre el paisatge com un producte social construït sobre una materialitat manifesta (tornant a la dualitat comentada anteriorment), en entendre'l, si hom prefereix dir-ho d'aquesta manera, com el resultat d'una transformació col·lectiva i cultural de la natura —i jo defenso que l'entenguem així—, hem donat arguments als qui consideren que, atès que la transformació i l'evolució són inherents a tots els paisatges, sempre i en qualsevol lloc, i que això del paisatge és un tema de caràcter subjectiu, no escauen les consideracions de caràcter ètic (i encara menys les de caràcter estètic) sobre el tipus de transformació que s'esdevé en un determinat paisatge. Heus aquí la porta oberta al «tot s'hi val», una porta que, avui dia, a ningú no se li ocriria d'obrir, posem per cas, en parlar de natura, d'ecologia i de medi ambient, però que sí que s'obre sovint quan parlem de paisatge. No prevèiem ni imaginàvem la lectura i l'ús —el mal ús— que aquesta concepció del paisatge podia tenir en determinats sectors que han apostat decididament per un cert «campi qui pugui» en l'àmbit de les polítiques territorials. No és cert que tot paisatge sigui capaç d'integrar i assimilar qualsevol modificació territorial originada per les societats del moment: algunes modificacions brusques, violentes, manifestament mediocres, fracturen territoris i malmeten paisatges, ras i curt. Que l'argument resumit en la frase «tot és qüestió d'acostumar-s'hi» s'utilitzi sovint per intentar demostrar el contrari mostra no només la pobresa argumental dels qui el fan servir, sinó un punt de cinisme inacceptable. Les societats humanes es poden acostumar a tot: a la banalitat, a la mediocritat..., fins i tot a les injustícies. Aquest no és el quid de la qüestió.

L'experiència viscuda a l'Observatori del Paisatge de Catalunya m'ha ensenyat que no es pot ser relativista en aquest punt: no, no és qüestió d'acostumar-s'hi. És cert que la percepció del paisatge —i de la realitat en general— és esbiaixada: pel nostre passat personal, per les nostres lectures, per la nostra formació, per les nostres experiències o pels mitjans de comunicació. Però per més esbiaixada que sigui la nostra percepció i per més percepcions esbiaixades coexistents en la societat, podem arribar a objectivar quan traspassem una perillosa línia roja a l'hora de transformar un paisatge. Voldria incidir una mica més en aquest aspecte.

Quan s'intervé en el paisatge, el repte no rau en la seva transformació, sinó en el caràcter i la intensitat d'aquesta transformació. El projectista, el constructor, el dissenyador d'infraestructures de tota mena ha d'aprendre a actuar sobre el paisatge sense trencar-ne el caràcter essencial, sense eliminar-ne aquells trets que li donen continuïtat històrica; sense destruir-lo, en definitiva. No sempre se sap alterar, modificar, intervenir sense destruir. Quan es destrueix un paisatge, es destrueix la identitat d'aquell lloc. I destruir la identitat d'un lloc —i més encara quan s'és incapaç de substituir-la per una altra de, com a mínim, igual vàlua— és èticament reprovable, tan reprovable com minvar la biodiversitat del planeta. La distinció —ètica, en el fons— entre l'evolució i la destrucció d'un paisatge no és de

matís; és de fons, i ja l'havien plantejada a principis del segle xx geògrafs de la talla d'Élisée Reclus, el gran geògraf anarquista, o de Carl Sauer, el primer a utilitzar el concepte de paisatge cultural en el qual encara s'inspiren molts investigadors de tots els camps del coneixement. L'obra de Reclus, *L'Homme et la Terre* (1906, p. 384-390), és plena d'observacions com la següent:

En els nostres dies d'extrema divisió del treball [...], la major part de les ciutats presenten contorns desagradables, sense la més mínima harmonia amb les ondulacions del terreny, amb la qual cosa ofenen la vista [...]. Les nostres places modernes no pretenen ser boniques; la bellesa no preocupa els seus constructors. Quasi totes les aglomeracions urbanes estan voltades d'un o més ravals plens de xemeneies pudents i travessades per carrers foscos, amb construccions a ambdós costats que s'amunteguen l'una sobre l'altra i amb finestres de pesada simetria [...]. Una bàrbara especulació enlletgeix els carrers per les distribucions del terreny, on els empresaris construeixen grans barris dissenyats amb anterioritat per arquitectes que ni coneixen el lloc ni s'han preocupat mai de parlar amb els futurs habitants.

Això va ser escrit fa cent deu anys. Qui ho diria, oi? Élisée Reclus m'ha fascinat sempre per aquesta capacitat extraordinària de preocupar-se pels grans problemes de la humanitat sense oblidar aspectes aparentment inversemblants, com els que acabo de citar, però que ell sabia perfectament —i tenia raó— que són cabdals a l'hora de millorar la qualitat de vida de les persones. Ètica i estètica juntes, com hauria de ser. El paisatge, precisament i tot sigui dit de passada, és un concepte extraordinàriament ric per relacionar ètica i estètica. Un paisatge que es crea de manera estèticament conscient genera un entorn estèticament experimentable que pot arribar a influir de manera decisiva en la consciència moral. En el paisatge, seguint Kant, es pot establir una estreta relació entre representació estètica i determinació ètica.

Però tornem al nostre fil conductor i mirem de no desviar-nos-en. Deia més amunt que, per més esbiaixada que sigui la nostra percepció, podem arribar a objectivar quan traspassem una perillosa línia roja a l'hora de transformar un paisatge. No és impossible —i disposem de metodologies que ens afinen cada cop més els resultats— arribar a un cert consens social (i també científic) en aquest assumpte. No és qüestió de despotismes il·lustrats: és qüestió de sentit comú, de sensibilitat, d'art, de ciència i de projecte. Ni més ni menys. Els valors del paisatge són perfectament objectivables i van molt més enllà que els naturals: en tant que és reflex d'una identitat socioterritorial, el paisatge està impregnat de valors socials, culturals, històrics, espirituals i estètics, entre d'altres. Alguns d'aquests valors tenen un caràcter intangible, però no per això són menys rellevants. I sabem perfectament quan degradem o anorream aquests valors.

Els catàlegs de paisatge, previstos en la Llei de protecció, gestió i ordenació del paisatge de Catalunya de 2005 i desplegats per l'Observatori del Paisatge de Catalunya sota l'excel·lent coordinació de Pere Sala, són la prova que això és perfectament possible. Aquests documents ens han permès conèixer com són els paisatges catalans, quins valors tenen, com evolucionen en funció de les actuals dinàmiques econòmiques, socials i ambientals i, a través dels objectius de qualitat paisatgística, consensuar quin tipus de paisatge volem i com podem assolir-lo. Els catàlegs —un instrument innovador, pioner a l'Estat espanyol— inventarien els valors paisatgístics presents en la seva àrea; enumeren les activitats i els processos que incideixen o han incidit de manera més notòria en la configuració actual del paisatge; assenyalen els principals recorreguts i els espais des dels quals es percep el paisatge; delimiten les unitats de paisatge, enteses com a àrees estructuralment, funcionalment i/o visualment coherents sobre les quals pot recaure un règim diferenciat de protecció, gestió o ordenació; defineixen objectius de qualitat paisatgística per a cada unitat de paisatge, i, finalment, proposen mesures i accions necessàries per assolir els objectius de qualitat esmentats. Els catàlegs inclouen laboriosos processos de participació ciutadana pensats per captar la percepció i la vivència del paisatge en cadascuna d'aquestes unitats de paisatge i són, definitivament, la demostració fefaent que és possible catalogar i consensuar socialment la divisió del país en unitats de paisatge, la seva denominació i els seus valors.

És per tot plegat que l'ordenació i la gestió del paisatge, això és, la intervenció de l'Administració pública en el paisatge, no només són legítimes, sinó necessàries i imprescindibles, com ho són l'ordenació i la gestió del medi ambient i del territori en general. És curiós d'observar que, fins i tot des de sectors suposadament progressistes en aquests assumptes, s'accepta sense cap problema la gestió del medi ambient i del territori, però es qüestiona la del paisatge. Intueixo que aquest rebuig frontal alludit respon a un mar de fons més ampli que ens exigirà estar molt amants en el futur. En tant que és un concepte relativament nou en l'àmbit de l'ordenació territorial, el paisatge corre el risc de ser usat i manipulat per un ampli ventall d'interessos i de sectors, no sempre convergents. Alguns no escatimen esforços a l'hora d'afeblir la potència del discurs paisatgístic tot ressaltant-ne, exclusivament, la seva dimensió ja no estètica, en el sentit filosòfic del terme, sinó simplement cosmètica, apropant-lo a la pura jardineria. Això els permet rentar la cara a projectes sense cap ni peus i a despropòsits de tota mena i, com han fet abans amb altres conceptes com el de sostenibilitat, contribueix a banalitzar i simplificar l'enorme potencial del paisatge en l'àmbit de la gestió i l'ordenació del territori. Altres sectors ideològics i econòmics, amb el suport decidit de determinada premsa, consideren aquests nous plantejaments vinculats a la gestió pública del paisatge, ras i curt, com un obstacle per arribar a un desitjat *laissez faire*; un *laissez faire* que, a vegades, és impulsat per grans corporacions i, a vegades, és defensat per determi-

nats professionals lliures, de manera més individual. En aquest darrer supòsit es reclama el dret del professional a deixar la seva empremta en el territori, independentment de si aquesta intervenció afecta negativament el bé social, el bé col·lectiu.

En definitiva, em reafirmo en l'argument que el paisatge no és només una qüestió subjectiva i individual: és, sobretot, un projecte i un bé comú, un patrimoni col·lectiu, amb uns valors objectivables i gestionables, per més que els experimentem i en gaudim de manera individual.

La reflexió a l'entorn del bé comú no és nova i en l'àmbit anglosaxó ja fa uns quants anys que hi és. També és present en alguns països europeus, en especial a Itàlia, on el concepte ha fet fortuna i té unes conseqüències polítiques gens menyspreables. Per simplificar-ho, cal entendre el bé comú com una tercera categoria, una tercera via entre la propietat privada i la propietat estatal (o pública, si ho preferiu), que no sempre —ni molt menys— té el caràcter de bé comú. La modernitat va instaurar un sistema basat en dos pols de poder i de legitimitat oposats: el de l'estat sobirà i el de la propietat privada, presentats com les dues cares de la mateixa moneda. La lògica del positivisme científic cartesià acabaria beneint acadèmicament aquesta dualitat. El pes específic d'un pol o de l'altre variarà en funció del context històric i geogràfic, però ambdós esdevindran els pilars de la retòrica moderna, impregnant l'imaginari col·lectiu i anul·lant totes les formes premodernes de gestió d'allò comú, que després d'uns quants segles malden per tornar a surar, òbviament, en un format diferent.

La restitució de l'essència del concepte de bé comú xoca de ple amb aquesta retòrica i amb tot el corpus jurídic i institucional que se'n deriva, la qual cosa explica les seves dificultats per obrir-se camí. Però ho farà, i ho farà, entre altres raons, perquè la crisi actual ha posat de manifest que no era cert que no hi hagués altres alternatives, altres formes d'organització i de control social d'allò que és comú. Està emergint una altra narrativa de l'espai públic i del paisatge basada en la idea de bé comú, i aquesta és una molt bona notícia. I cito en aquest punt un petit paràgraf del llibret d'Ugo Mattei, *Beni comuni. Un manifesto* (2011, Bari, Laterza, p. 52 i 55), que a Itàlia ha generat un gran debat públic:

Un bé comú, a diferència tant de la propietat privada com de l'estatal, no es pot concebre només com un objecte, com una simple porció tangible del món extern. No s'adiu amb la lògica mecanicista i reduccionista típica de la Il·lustració, aquella que separa nítidament el subjecte de l'objecte. Un bé comú existeix sobretot en termes qualitatius i no pot ser reduït a la idea moderna de mercaderia. No «tenim» un bé comú (com l'aigua), sinó que som partícips d'aquest bé comú; en certa manera, «som» part del bé comú. [...] Per exemple, una plaça no és un bé comú en tant que és un espai físic, sinó en tant que és un lloc de sociabilitat i d'intercanvi existencial. [...] En el terreny dels béns públics, el subjecte és part de l'objecte (i a l'inrevés).

«Il comune siamo anche noi» ('Nosaltres també som un bé comú!'), acaba afirmant l'autor. No m'estenc més en la qüestió. Només en faig esment per les evidents connexions amb el tema central d'aquest discurs i també perquè estic convençut que adquirirà un pes cada vegada més rellevant en l'àmbit de les polítiques de paisatge. De fet, ja ara el té en la major part d'estratègies de recuperació i retrobament amb el lloc que apareixen a tort i a dret, tant en entorns urbans com rurals.

I per què, ja que esmento la qüestió, assistim a tal quantitat d'estratègies de recuperació i retrobament amb el lloc? Per què en totes elles el tema del paisatge adquireix un paper cabdal? Crec que no seria bo arribar al final d'aquest breu discurs sense referir-m'hi.

Estem assistint a una clara revaloració del paper dels llocs en un context de màxima globalització, així com a un interès renovat per una nova manera d'entendre el territori que sigui capaç de connectar allò que és particular amb allò que és general, global. Definitivament, encara que, com ja va predir David Harvey, l'espai i el temps s'hagin comprimit, les distàncies s'hagin relativitzat i les barreres espacials s'hagin suavitzat, els llocs no només no han perdut importància, sinó que han augmentat la seva influència i el seu pes específic en els àmbits econòmic, polític, social i cultural. És més: en els llocs vivim un temps i un espai concrets; habitem, en el sentit heideggerià del terme, una porció de la superfície terrestre, de dimensions i escales molt variades. Algunes són realment minúscules i aparentment insignificants per la seva dimensió i quotidianitat: casa nostra, una cafeteria, una plaça, una cantonada entre dos carrers. Les cantonades de la ciutat, com tants altres racons ínfims de la ciutat d'aspecte anodí, poden convertir-se en llocs plens de significat que encarnen l'experiència i les aspiracions de la gent, evoquen records i expressen pensaments, idees i emocions varies. L'espai geogràfic, incloent-hi l'urbà, no és només un espai geomètric, topològic; és, sobretot, un espai existencial, format per llocs la materialitat tangible dels quals està tenyida, impregnada, d'elements immaterials i intangibles que converteixen cada lloc en quelcom únic i intransferible. Els llocs són els punts que estructurin l'espai geogràfic, que el cohesionen, que li donen sentit. No són simples localitzacions, fàcilment identificables als nostres mapes a partir d'un sistema de coordenades que ens marca la seva latitud i longitud. El lloc proporciona el principal mitjà a través del qual donem sentit al món i a través del qual actuem en el món. Els éssers humans creem llocs en l'espai, els vivim, els imbuïm significat i hi generem sentit de lloc. Ens hi arrelem i ens en sentim part. Els llocs, a qualsevol escala, són essencials per a la nostra estabilitat emocional perquè actuen com un vincle, com un punt de contacte i d'interacció entre els fenòmens globals i l'experiència individual. L'espai geogràfic és, en essència, un espai existencial, una immensa i atapeïda xarxa de llocs «viscuts», tots diferents.

Una bona part de la geografia humana contemporània segueix més interessada que mai a esbrinar com els éssers humans creem llocs i imbuïm significat a l'espai

geogràfic i com es genera el sentit de lloc. Si la geografia (o almenys una part) ha arribat fins a aquest punt, ha estat gràcies a més de mig segle de consideració de l'element subjectiu en la percepció i vivència de l'espai i, més concretament, del paisatge. Ja en els anys cinquanta del segle passat, autors com David Lowenthal o Éric Dardel, entre d'altres, obriren el camí per a la posterior exploració de les geografies personals per part de la geografia del comportament (o *behavioral geography*). En considerar que la percepció humana desenvolupa un paper decisiu en el procés de formació d'imatges del món real (la qual cosa acabarà repercutint sobre les bases del comportament individual i grupal), es fa un pas endavant importantíssim, que donarà lloc a multitud de línies d'investigació, també en els àmbits francòfon, ibèric i italià. A partir de la dècada de 1970, la geografia humanística destaca de nou el paper del subjecte com a centre de la construcció geogràfica, però, en aquest cas, més enllà de la pura percepció. Entrem de ple en una geografia del món viscut centrada en els valors i en el concepte de lloc com a centre de significat, d'identificació personal i de focus de vinculació emocional. Es persegueix un coneixement holístic, viscut, empàtic i polisensorial dels llocs a través de la immersió en aquests espais, en general seguint els supòsits de la fenomenologia. *Lloc* i *paisatge* seran els dos conceptes clau. Ho eren en la geografia humanística de fa uns anys i ho continuaran essent en les geografies emocionals contemporànies.¹

I, malgrat tot, la qüestió del lloc, sempre vinculada a la del paisatge, no és intranscendent i, a més, està farcida de contradiccions i de paradoxes. En posaré una. Potser influïts en excés per l'èxit del concepte *no-lloc*, de Marc Augé,² sens dubte un concepte atractiu però un xic equívoc, hem donat per descomptat que en els no-llocs esmentats no es poden generar relacions socials denses i intenses que els converteixin, almenys per a uns determinats col·lectius, en «llocs» de referència i d'identificació, amb capacitat per estimular imaginaris i representacions culturals, per esdevenir centres d'experiència i de significat; per ser, en definitiva, llocs en el sentit existencial i fenomenològic del terme. El geògraf nord-americà

1. Com a exemple, vegeu K. ANDERSON i S. SMITH, «Emotional geographies», *Transactions of the Institute of British Geographers*, núm. 26 (2001), p. 7-10; N. WOOD i S. J. SMITH, «Instrumental routes to emotional geographies», *Social & Cultural Geography*, núm. 5-4 (2004), p. 533-548; J. DAVIDSON, L. BONDI i M. SMITH, *Emotional geographies*, Aldershot, Ashgate, 2005; M. Á. DURÁN, «Paisajes del cuerpo», a J. NOGUÉ (ed.), *La construcción social del paisaje*, Madrid, Biblioteca Nueva, 2007, p. 27-62; R. MILANI, «Estética y crítica del paisaje», a J. NOGUÉ (ed.), *El paisaje en la cultura contemporánea*, Madrid, Biblioteca Nueva, 2008, p. 45-66; A. BERQUE, «Del símbolo paisajista al impasse ecológico», a J. NOGUÉ (ed.), *El paisaje en la cultura contemporánea*, Madrid, Biblioteca Nueva, 2008, p. 87-111; J. NOGUÉ, *Entre paisajes*, Barcelona, Àmbit, 2009 (traducció a l'italià: *Altri paesaggi*, Milà, Franco Angeli, 2010); J.-M. BESSE, «Paysage, hodologie, psychogéographie», *Le Goût du monde: Exercices de paysage*, Actes Sud i ENSP, 2009, p. 189-228.

2. M. AUGÉ, *Non-lieux: Introduction à une anthropologie de la surmodernité*, París, Éditions du Seuil, 1992.

d'origen xinès Yi-Fu Tuan, que es va referir als no-llocs quasi vint anys abans que Marc Augé, ja va advertir en el seu moment dels riscos d'una concepció excessivament morfològica, arquitectònica, visual i esteticista del concepte esmentat. I també es va expressar en termes semblants —encara que sovint s'oblidi— el fundador de la revista nord-americana *Landscape*, John B. Jackson. Jackson considerava que el sentit de lloc de l'americà mitjà no depèn tant de l'arquitectura o d'una estructura física i urbana determinada, sinó que recolza més aviat sobre el sentit del temps, sobre la recurrència de certs esdeveniments que donen continuïtat i seguretat a una comunitat. Una òptica que connecta en bona part amb les propostes plantejades per autors com David Kolb,³ en el sentit d'entendre els llocs com a *places-where-we-do-something* ('llocs on fem alguna cosa'), més que com a *places-where-something-is* ('llocs on hi ha alguna cosa'). És més, fins i tot pot ser que el sentit de lloc no emani només de relacions prolongades i estables amb un emplaçament físic, sinó que també pugui adquirir-se a través d'experiències mòbils, transitòries i fins i tot efímeres. Si així fos, el geògraf canadenc Edward Relph hauria tingut tota la raó quan va defensar, ja fa anys, que les localitzacions romanen, però els llocs canvien.

Sigui com sigui, el fet és que es multipliquen arreu les estratègies de recuperació i retrobament amb el lloc per part de la societat civil. A Itàlia —i és un exemple entre mil—, la Fondazione Benetton Studi Ricerche ha culminat un macroprojecte d'investigació i de participació ciutadana de quasi deu anys de durada amb el títol *Luoghi di valore*, una versió resumida del qual acaba d'aparèixer en forma de llibre. Es tractava d'identificar i de localitzar els llocs que, per a la gent, tenien alguna mena de valor i d'esbrinar-ne les causes. Centenars de persones anònimes, ciutadans corrents que no representaven ningú més que ells mateixos, han participat activament en l'experiència, assenyalant i descrivint els seus llocs preferits i explicant als experts el perquè d'aquesta elecció, una elecció que els portava a llocs ben diversos: una casa, una escola, una cantonada, un carrer, una plaça, un descampat, un arbre, un bosc, unes ruïnes, un prat, un espai obert, un tram de riu...; en definitiva, un indret aparentment inversemblant. A diferència del que hom podria esperar d'antuvi, no eren només els valors patrimonials, històrics, artístics o ecològics els que condicionaven l'elecció, sinó, sobretot, la memòria personal, les experiències viscudes, la vinculació a aquests llocs de les generacions anteriors.

Què està passant? D'on ve aquest interès per repensar i intervenir en els espais de la vida quotidiana? Per què sorgeix aquest interès pel «governo del paesaggio», manllevant una expressió dels col·legues italians que ha fet fortuna? Per què el paisatge, que no és més que el rostre del territori, el rostre dels llocs, adquireix cada vegada més un rol de primer ordre, socialment i culturalment?

3. D. KOLB, *Sprawling places*, Athens, University of Georgia Press, 2008.

Des del meu punt de vista, la raó fonamental és que estem assistint a un canvi de paradigma, en el sentit més ampli de la paraula. Les clàssiques estructures materials i ideològiques que crèiem infal·libles s'estan esquerdant, estan perdent la seva aura de solidesa i de consistència. Els pilars del sistema de producció i de consum hegemònics mostren esclatxes i el model de creixement, els valors socials imperants, la competència i l'individualisme regnants es veuen qüestionats per noves actituds davant el treball, davant els recursos naturals, davant els espais de la vida quotidiana, davant el paisatge. Es reclama una vida més plena de sentit, en la qual l'individu sigui amo del seu destí, controli el seu propi temps, s'alimenti de manera més sana i sigui feliç. Alguna cosa passa, alguna cosa es mou en els àmbits cultural, social i fins i tot ètic. I és aquest «quelcom», aquest canvi de paradigma assenyalat el que en bona part explica aquesta nova mirada cap al paisatge, adreçada ara, sobretot, cap als paisatges de la vida quotidiana. Ja no fem prou gaudint dels paisatges referencials, molts d'ells arquetípics, només els caps de setmana i durant les vacances d'estiu. Del que es tracta és de poder dialogar amb els paisatges de la vida quotidiana, diàriament, anant de casa a la feina i de la feina a casa. I això implica, en l'àmbit de les polítiques de paisatge, incidir molt més en l'ordenació i la gestió que no pas en la protecció. També en aquest punt, certament, hi ha un canvi de paradigma.

La necessitat de sentir-se identificat amb un espai determinat és ara, de nou, sentida vivament, sense que això signifiqui tornar inevitablement a formes premodernes d'identitat territorial. Entendre el retorn al lloc d'aquesta manera seria especialment nefast i perillós. No podem retornar al lloc en clau de replegament per impotència davant d'un món insegur i incert, perquè és cert que és incert (valgui la repetició). El filòsof Daniel Innerarity té tota la raó quan afirma que la globalització ha incrementat la invisibilitat. El poder, avui, és cada cop més invisible, menys identificable: s'ha desplaçat d'uns actors i protagonistes clarament visibles a uns conglomerats anònims, que no tenen una localització precisa. La invisibilitat és el resultat d'un procés complex en el qual conflueixen la mobilitat, la volatilitat, les fusions, la multiplicació de realitats inèdites, la desaparició de blocs explicatius, les aliances insòlites i la confluència d'interessos de difícil comprensió. La distribució del poder és més volàtil; la determinació de les causes i de les responsabilitats, més complexa; els interlocutors són inestables; les presències, virtuals, i els enemics, difusos. En definitiva, la representació és equívoca i les evidències, enganyoses.

Tot això és cert, però —insisteixo— el retorn al territori induït per una cultura de la desesperança no podria reeixir de cap manera. Aquesta —la cultura de la desesperança— acaba sempre invocant un passat mític, idealitzat, tergiversat. La recerca obsessiva d'una passada territorialitat existencial irrecuperable acaba conduint a un localisme neoromàntic capaç d'acceptar, acríticament, tot allò que de

negatiu i pervers tenien les comunitats locals ara reivindicades: la submissió de l'individu al grup i del grup a la tradició, el control social i el conformisme asfixiant. No: no es tracta de tornar a espais microsocials impregnats de lògiques tribals i corporatives. Ni d'emmurallar de nou, metafòricament parlant, pobles, valls i ciutats. Es tracta de retornar al territori exigint noves formes de democràcia i de participació ciutadana, com ho fan la immensa majoria dels nous moviments socials en defensa del territori i del paisatge estesos per tot el país. Es tracta de retornar al lloc per la via de la resistència i de la crítica. Retornant-hi per aquesta via, retornem a la política en el sentit més ampli i profund de la paraula: la gestió col·lectiva, transparent i democràtica d'allò públic, del lloc. Retornar a la política a través del retorn al territori implica lluitar per aconseguir una nova cultura socioambiental de l'ordenació territorial que doni prioritat a la cohesió social, a la gestió prudent dels recursos naturals, a un tractament nou i imaginatiu del paisatge i a una nova forma de govern i de gestió del territori basada en el diàleg. És indispensable millorar la governabilitat de les polítiques territorials, la qual cosa implica tenir en compte els processos no estructurats de participació ciutadana i repensar a fons els processos participatius ja existents, incidint molt més en la cooperació, la participació i la gestió concertada.

En conclusió, en retornar el lloc, ha retornat el paisatge. El paisatge és avui un tema d'interès general per diversos motius que van des de l'estupefacció generada per l'extensió galopant de la ciutat dispersa vinculada a l'extraordinari apogeu del sector immobiliari i de la construcció fins a una major sensibilitat per part de determinats grups socials capaços de crear opinió, passant per l'elaboració, per part del Consell d'Europa, d'un tractat internacional —el Conveni europeu del paisatge, al qual ja ens hem referit— que ha tingut una gran difusió i una excel·lent rebuda arreu d'Europa. Tot plegat (i més) ha contribuït a convertir el paisatge en un tema rellevant en l'àmbit social i ha reforçat el paper cabdal que sempre havia tingut en els complexos processos de formació i consolidació d'identitats territorials.

Un territori del qual els llocs no han fugit, però on sí que se n'han diluït els límits. Les noves formes de mobilitat, la velocitat en els transports, la generalització del viatge, els nous sistemes de producció i de consum, la influència dels mitjans de comunicació de massa, tot, absolutament tot, ens porta a ser, més que «habitants», «territoriant», en paraules de Francesc Muñoz; és a dir, habitants d'un lloc, certament, però també —i alhora— usuaris d'altres llocs. Som «territoriant» perquè som habitants a temps parcial, en el sentit que «vivim» geografies variables en ciutats i regions de geometria també variable. I, malgrat tot, el paisatge —els paisatges, si ho preferiu— segueixen més presents que mai, no només en el nostre imaginari col·lectiu, sinó en la nostra pràctica quotidiana. Ha canviat (i molt) l'objecte, és a dir, la forma i les funcions de molts dels nostres paisatges; i ha canviat el

subjecte, la mirada que hi aboquem. I n'és un reflex, de nou, el ja esmentat Conveni europeu del paisatge quan afirma que «el paisatge és una part important de la qualitat de vida de la població: en àrees urbanes i al camp, en àrees degradades i en àrees amb una elevada qualitat, en àrees a les quals es reconeix una destacada bellesa i en àrees quotidianes».

Han canviat l'objecte i el subjecte, sí, però el paisatge, els paisatges, segueixen més presents que mai en les nostres vides. Sabem que és precisament a partir de la institucionalització universitària del coneixement que es dona en el tombant del segle XIX quan comencem a separar dràsticament subjecte i objecte en l'estudi i la consideració del paisatge (i també en altres àmbits temàtics que ara no pertoca de comentar). I sabem també que aquesta separació metodològica i conceptual no era present en els grans geògrafs anteriors a l'esmentat procés d'institucionalització universitària. Sense anar més lluny, Humboldt s'encarà sempre davant del paisatge amb una visió holística, intentant unir explicació i comprensió, raó i sentiment, art i ciència, i aconseguint, així, combinar de manera magistral les dimensions materials i immaterials del paisatge. I farà el mateix el gran geògraf anarquista Élisée Reclus, ja citat, així com alguns (no tots) dels grans mestres de l'escola francesa de geografia de la primera meitat del segle XX, que acabarien influint directament sobre la manera d'entendre i de practicar la geografia de Pau Vila, de Miquel Santaló i de tants altres geògrafs catalans de l'època. Els clàssics —per això són clàssics— segueixen parlant-nos avui, i ens recorden que, efectivament, «la meitat de la bellesa d'un paisatge depèn del mateix paisatge, i l'altra meitat del qui el contempla».

Resposta de Maria Dolors Garcia Ramon, membre emèrita de la Secció de Filosofia i Ciències Socials

És per a mi una satisfacció respondre al discurs de recepció de Joan Nogué i Font com a membre numerari de l'Institut d'Estudis Catalans, i fer-ho en nom de la Secció de Filosofia i Ciències Socials.

Joan Nogué és catedràtic de geografia humana de la Universitat de Girona (UdG) i director de l'Observatori del Paisatge de Catalunya des de l'any de la seva creació, el 2005. Actualment compagina la tasca docent i de recerca amb la direcció d'aquest ens, únic a l'Estat i amb un gran prestigi internacional.

Joan Nogué, dels Hostalets d'en Bas, es va llicenciar en geografia a la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB) el 1980, després d'una intensa carrera acadèmica en la qual també es va interessar per l'arqueologia, l'art i el paisatge, uns interessos que anaven de bracet amb la seva gran afició per l'excursionisme (que va practicar al Centre Excursionista d'Olot). Jo el vaig conèixer molt aviat, el curs 1976-1977, quan ell era alumne de primer de l'assignatura de geografia humana. Recordo molt bé que en la Junta de Qualificació de final de primer (que a la UAB sempre es feien en aquells anys) es va comentar el seu cas, perquè curiosament havia obtingut la qualificació màxima (matrícula d'honor) en dues matèries ben diferents, història de l'art i geografia. Aquest fet és prou significatiu per entendre posteriorment la seva tesi doctoral el 1984, en la qual ja va encetar d'una manera molt brillant el tema del paisatge, tema central d'aquest discurs de recepció.

La tesi, certament, era de geografia, però tant per la forma com pel contingut mostrava una sensibilitat particular que normalment s'associa a la dedicació a disciplines amb una forta preocupació estètica. Aquesta recerca va ser tota una fita en l'evolució metodològica de la geografia catalana (i també espanyola), i per això m'estendré en el tema. Es titulava *Una lectura geograficohumanística del paisatge de la Garrotxa* i, d'una banda, estudiava el paisatge tradicional de la Garrotxa a través de la literatura i la fotografia i, de l'altra, explorava quin és el món viscut per

part de cinc grups diferents d'experiència ambiental: els estiuiejants, els excursionistes, els pintors de paisatges, els neorurals i els pagesos. Ja en aquest treball hi ha filtres diferents que marquen alhora dues pautes vertebradores de la seva recerca posterior i la geografia humanística (a la qual ell també es refereix en aquest discurs) i el paisatge, tema central d'aquest. Tots dos conceptes han estat clau en l'evolució científica de Nogué i en la seva intensa dedicació a l'estudi del paisatge, entès com el producte resultant de la interacció entre els elements naturals i humans en la superfície de la Terra.

Quant a la geografia humanística, l'autor, tal com expressa avui, se n'ha servit repetidament per reivindicar amb entusiasme una altra manera de fer i d'entendre la geografia, és a dir, aquella que valora tota una sèrie de facetes no quantificables de la relació dels éssers humans amb l'entorn, i posa en qüestió els esquemes filosòfics i metodològics de la geografia neopositivista, establerta a casa nostra en la dècada dels anys vuitanta. La seva tesi era una primera contribució en geografia humanística i, de fet, constituïa la primera tesi de geografia que es presentava en aquesta línia, no solament a Catalunya sinó també a la universitat espanyola, i en aquest sentit crec fermament que el seu ingrés ha estat un enriquiment per a l'IEC i per a la nostra Secció.

Quant al segon concepte, el de paisatge, ha estat, sens dubte, un concepte clau en geografia fins als anys seixanta, i els geògrafs i les geògrafes l'han considerat com a patrimoni quasi exclusiu. Però entre els anys seixanta i els noranta es constata en geografia una tendència molt clara a menysvalorar l'ús del terme i del concepte, precisament quan estudiosos d'altres disciplines (arquitectes, antropòlegs, ambientòlegs, etc.) l'estaven revalorant en aquell moment. La trajectòria de Nogué té el mèrit de donar resposta a aquesta paradoxa, recuperant el terme per a la geografia i donant-li un contingut innovador. Per això s'ha hagut d'inspirar, a més de la geografia, en altres disciplines, en un esforç modèlic d'interdisciplinarietat. Nogué sempre s'ha situat en una localització fronterera entre camps de saber tradicionalment separats, una localització certament perillosa, a vegades. La decisió ha estat arriscada i de conseqüències gens còmodes, però em sembla que ha contribuït, i molt, a obrir un camí enriquidor per a la geografia del nostre país. Aquesta aposta pel paisatge també va estar molt lligada a la seva estada al món anglòfon, en particular a la de la Universitat de Wisconsin, a Madison (EUA), sota el mestratge de l'internacionalment conegut professor Yi-Fu Tuan, i anteriorment a les lectures dels francesos Élisée Reclus i Éric Dardel i de l'italià Emilio Turri (cal dir que ha sentit sempre una certa admiració pels italians, com ho demostren les seves relacions posteriors amb la Fondazione Benetton).

Joan Nogué ha estat objecte de nombrosos premis i reconeixements en relació amb el paisatge: Premi Rei Jaume I d'Urbanisme, Paisatge i Sostenibilitat 2009, Premi d'Assaig Joan Fuster 2010 per l'obra *Paisatge, territori i societat civil* (que

en aquest moment s'està traduint a l'italià), Premi de la Real Fundación de Toledo per la seva tasca com a director de l'Observatori del Paisatge de Catalunya l'any 2011, etc. És codirector de la col·lecció de llibres «Paisaje y Teoría», de l'editorial Biblioteca Nueva, pertanyent al grup Siglo XXI. En l'esmentada col·lecció ha estat revisor i responsable de la traducció d'obres clau en els estudis culturals sobre paisatge (de John B. Jackson i d'Éric Dardel, per exemple). En l'àmbit de l'alta divulgació, Joan Nogué ha estat durant molts anys col·laborador habitual del suplement *Culturas* de *La Vanguardia*, i ara ho és del diari *Ara*. Una selecció de les seves contribucions a *La Vanguardia* es va publicar a Àmbit Editorial, de Barcelona, amb el títol *Entre paisajes* (2009), llibre ampliat i traduït el 2010 a l'italià a l'editorial Franco Angeli de Milà, amb el títol *Altri paesaggi*.

Ara bé, a més de la recerca, allò que atrau especialment el professor Nogué és impulsar noves iniciatives que donin a conèixer Catalunya al món. És aquí on cal fer un esment especial del seu lideratge en la creació i posterior direcció d'un ens consorciat, participat per universitats i institucions ben diverses, que ha esdevingut un referent europeu i que ha merescut el reconeixement d'institucions com el Consell d'Europa. Em refereixo a l'Observatori del Paisatge de Catalunya, un centre d'estudis, de recerca, d'informació, de documentació i de sensibilització ciutadana que, amb molt pocs recursos, però amb un gran enginy, ha posat Catalunya al centre del debat contemporani internacional sobre la temàtica del paisatge. Només cal endinsar-se en el seu web per adonar-se de la magnitud d'aquesta empresa. Entre altres tasques (com a director de l'Observatori) voldria remarcar-ne una: la del disseny i la coordinació dels catàlegs de paisatge de Catalunya. Efectivament, aquests catàlegs són les eines que permeten conèixer com és el nostre paisatge, quins valors té i com evoluciona en funció de les dinàmiques econòmiques, socials i ambientals. A més, són la base per a l'aplicació d'una nova política de paisatge a Catalunya (dels set catàlegs que es varen elaborar en aquell moment, quatre ja s'han editat en forma de llibre i dos més estan a punt de ser publicats). La concepció del paisatge que apareix en aquests catàlegs és molt original, ja que hi aplica moltes de les contribucions de la geografia humanística de la seva ja llunyana (i encara actual) tesi; és a dir, ens aproxima al territori i al paisatge sense oblidar en absolut les relacions sensorials, afectives, estètiques i simbòliques que s'estableixen entre els seus habitants i el paisatge que els envolta. Ell mateix ens diu que «els catàlegs inclouen laboriosos processos de participació ciutadana pensats per captar la percepció i la vivència dels paisatges en cadascuna d'aquestes unitats de paisatge».

En el seu discurs també es refereix al lloc, un concepte bàsic de geografia que no es pot destriar del de paisatge, ja que aquest darrer concepte creiem que ha ajudat a la recuperació i al retrobament amb el lloc. Potser actualment mirem els llocs d'una altra manera, d'una manera molt més emocional. Com és ben conegut en

geografia humanística, els llocs són essencials per a la nostra estabilitat emocional, perquè actuen com un vincle, com un punt de contacte i d'interacció entre els fenòmens globals i l'experiència local i individual. La modernitat ens va induir a pensar que l'espai geogràfic era un espai geomètric fàcilment identificable en un sistema de coordenades; però és alguna cosa més, és un espai existencial ple també d'elements intangibles i immaterials que converteixen cadascun dels llocs en quelcom únic. I de fet els professionals de l'ordenació del territori ho estan redescobrint (o ho han de fer), perquè el planejament convencional presenta serioses dificultats per donar resposta a les noves necessitats socials i als nous canvis culturals.

Arribats en aquest punt, espero haver donat alguns elements de per què per a mi ha estat un honor poder fer aquesta resposta al discurs de Joan Nogué, el contingut del qual crec que pot ser molt adient i crucial per a aquelles persones preocupades per qüestions del paisatge i de la seva planificació al nostre país.

